

М. ЗІБЕР — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІСТ ХІХ СТОЛІТТЯ
(ДО 180-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

О. М. Гірняк¹, А. М. Шульський²

¹Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

²ЛКП «Зелений Львів»,
вул. Варшавська, 49, Львів, 79020, Україна

Микола Іванович Зібер належить до тих українських економістів, наукові досягнення яких мають міжнародне значення.

С. М. Злупко

Проведено дослідження життя і діяльності видатного українського економіста другої половини ХІХ століття Миколи Зібера (1844–1888). У процесах аналізу його життєвого шляху сконцентровано увагу на результатах досліджень тих вчених, праці яких присвячені цій особистості. Це насамперед праці С. Злупка і А. Ващишина. Крім того, звернуто увагу на діяльність тих визначних діячів, з якими спілкувався М. Зібер і які справили значний вплив на формування його світогляду. Це, зокрема, М. Бунге, М. Драгоманов, О. Русов, М. Старицький, П. Чубинський, С. Подолинський, В. Антонович та ін. При цьому зазначимо, що на одній особистості акцентовано децю більшу увагу. Це насамперед М. Бунге (професор, згодом ректор Київського університету, у якого навчався М. Зібер і починав перші кроки викладацької роботи в університеті).

Також у цій публікації особливу увагу акцентовано на участі М. Зібера у розвитку кооперативного руху. Він проявив себе в кооперації у двох іпостасях: як теоретик і як практичний діяч. Саме з цих позицій і викладено матеріал щодо його внеску у розвиток кооперації. Результати кооперативної діяльності Зібера актуальні і у сьогоденних умовах розвитку кооперативного руху у різних сферах суспільних відносин.

Ключові слова: М. Зібер, М. Бунге, С. Подолинський, економічні відносини, кооперація, кооперативний рух, кооперативні (споживчі) товариства.

Постановка проблеми. М. Зібер, діяльність якого так високо оцінив відомий дослідник життя і діяльності багатьох поколінь українських економістів минулих епох С. Злупко, за правом належить до еліти української економічної думки світового значення. М. Зібер ввійшов в історію насамперед завдяки своїм дослідженням

наукових праць відомих економістів минулих епох, а саме: А. Сміта (1723–1790), Д. Рікардо (1772–1823). І справді, відомими особистостями стають ті дослідники, які, аналізуючи праці видатних діячів минулого, узагальнюють свої власні погляди на висвітлені проблеми і на основі цього рухають суспільство вперед. Саме таким був М. Зібер, деякі сторони життя і діяльності якого передбачено висвітлити у цій публікації. Крім того, у цьому (2024) році минає 170 років від дня його народження. Тому варто переосмислити та провести оцінку діяльності та цінності його наукової спадщини для умов сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджували життя і творчість М. Зібера такі дослідники, як В. Жученко, С. Злупко, В. Сапіцький, А. Ващишин та інші. Проте, як показують результати вивчення праць М. Зібера, його наукова діяльність настільки глибока і різнобічна, що дослідникам, на наше переконання, не вдалося дослідити і вивчити його наукову спадщину в повному обсязі. Крім того, до таких особистостей, як М. Зібер має бути прикута постійно увага наших сучасників, особливо тих, які пов'язують свою діяльність із розвитком суспільно-економічних відносин.

Мета статті — привернути увагу сучасників до творчого доробку видатного українського економіста другої половини XIX століття М. Зібера і з позиції сьогодення оцінити його творчу економічну спадщину та все цінне використати у сучасних умовах здійснення економічних реформ у різних сферах суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до викладу матеріалу в цій публікації, використаємо насамперед інформацію про М. Зібера, що міститься в публікації А. Ващишина [6, с. 65–71].

Таблиця 1

Віхи життя, навчання і діяльності М. Зібера [6, с. 65–66]

№ п/п	Питання, які ми сформувавали	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Коли, де народився М. Зібер і хто його батьки?	Народився М. Зібер 1844 р. у Судаку (Крим). Виріс в інтернаціональній сім'ї, де батько — швейцарський підданий, а мати — українка
2	Де і в кого він навчався?	Після закінчення гімназії у Сімферополі вступає до Київського університету на юридичний факультет. Навчався у відомого українського економіста, професора Миколи Бунге
3	Як почав він своє громадське життя?	М. Зібер активно включився в громадське життя. Центром тодішнього громадського та культурно-просвітницького життя була «Стара громада» (Київ)
4	Хто із української інтелігенції входив у «Стару громаду»?	До неї входила прогресивна українська інтелігенція, зокрема М. Драгоманов, О. Русов, М. Старицький, П. Чубинський, С. Подолинський та інші

Продовження табл. 1

1	2	3
5	Де працював М. Зібер?	М. Зібер працював у «Київському телеграфі», друкованому органі «Старої громади». Він вважається одним із чотирьох «каторжників» (М. Драгоманов, С. Подолинський, Ф. Вовк), на яких трималося видання
6	Як проходила викладацька діяльність М. Зібера?	М. Зібер спілкувався з робітниками, викладав політичну економію в робітничих гуртках. Проте викладацька кар'єра тривала не довго
7	Що зумовило припинення викладацької діяльності?	У 1875 р. на знак протесту проти звільнення за прогресивні погляди товариша і друга Михайла Драгоманова пішов у відставку
8	Подальше життя і творчість М. Зібера?	Виїхав за кордон (1875 р.), перебував переважно у Швейцарії, де продовжив наукову роботу
9	Чи підтримував він зв'язки з Україною і чи спілкувався з українськими діячами?	Ніколи не поривав зв'язків з Україною, постійно спілкувався з українськими діячами, продовжував працювати для української науки
10	Як проходили останні роки життя М. Зібера?	У 1884 р. М. Зібер від перенапруження, нестатків і сімейних негараздів психічно захворів. Він повернувся до Ялти, де у 1888 р. помер

У табл. 1 ми узагальнили найважливіші віхи життя і діяльності М. Зібера на основі матеріалів праці А. Ващишина та із застосуванням діалогового методу дослідження.

До речі, варто нагадати, що в інтернаціональній сім'ї народився не тільки М. Зібер, а й інші видатні особистості, які проявили себе в різних галузях знань. Наприклад, можна навести інформацію про видатного українського економіста М. Туган-Барановського (1865–1919), батько якого був татарин за походженням, військовий, мати — Ганна Станіславівна Шабельська — українка, з сім'ї князівського роду Мовіле-Монтвід [6, с. 177]. Агатангел Кримський (1871–1942) — «видатний український радянський вчений — філолог, сходознавець, письменник; академік АН УРСР (з 1919), заслужений діяч наук УРСР (з 1940)» [8, с. 398]. Народився в м. Володимирі-Волинському (тепер Волинська область) у сім'ї, яка по батьковій лінії мала татарсько-білоруське коріння, а по матері — польсько-литовське [8, с. 398]. «Один з найвидатніших учених світу» [9, с. 202].

Після закінчення сімферопольської гімназії М. Зібер вступив до Київського університету, де навчався у відомого економіста, професора Миколи Бунге. Спілкування з цією неординарною особистістю позитивно вплинуло на його навчання, в результаті чого він «захопився економічною наукою, якій залишився вірним все життя» [6, с. 65]. Про професора М. Бунге варто сказати дещо більше, крім того, що він був ректором Київського університету, він ще займав високі державні посади. Багато інформації про М. Бунге навів у своїх працях С. Злупко, яку ми

використали під час висвітлення його життєвого шляху і діяльності (табл. 2). Наведені матеріали достатньо характеризують М. Бунге як видатного економіста та вмілого організатора ведення економічних справ, державного діяча вищого рівня, видатного вченого з проблем економічних відносин (різнобічна економічна його спадщина) та ін. Все це в комплексі, безумовно, вплинуло на формування світогляду його учня М. Зібера, який з часом піднявся до рівня, як сказав С. Злупко, «тих українських економістів, наукові досягнення яких мають міжнародне значення» [1, с. 162].

Таблиця 2

Основні віхи життя і діяльності М. Бунге [1, с. 122–123]

№ п/п	Питання, які ми сформувавали	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	Коли, де народився, навчався і почав свою діяльність М. Бунге?	Микола Християнович Бунге народився 11 листопада 1823 року в м. Києві. В 1845 р. закінчив Київський університет. Свою викладацьку діяльність розпочав у Ніжині в лицей Безбородька, де після захисту магістерської дисертації в 1847 р. був затверджений у званні професора
2	Де продовжував свою викладацьку діяльність?	У 1850 р. М. Х. Бунге перейшов на роботу до Київського університету, в якому був професором політичної економії (1850–1869) і права (1869–1877). Його обирали ректором університету в 1859–1862, 1871–1875, 1878–1890 рр.
3	Яким проблемам він присвятив свої дослідження?	Дослідження М. Х. Бунге присвячені політичній економії, статистиці, фінансам, історії економічної думки. У своїх дослідженнях вчений залишив цінні узагальнення і власні спостереження
4	Які ще праці опублікував М. Бунге?	Вчений опублікував такі праці, як: «Теорія кредиту» (1852); «Банківські -закони та банківська політика» (1874); «Курс статистики» (1876); «Державне рахівництво і фінансова звітність Англії» (1890) та ін.
5	Яку діяльність проводив М. Бунге, перебуваючи на високих державних посадах?	Будучи на посаді міністра фінансів і головою Комітету міністрів (1887–1895), сприяв будівництву залізниць, створенню банків, усуненню залишків кріпацтва, впорядкуванню грошового обігу та податкової системи тощо. Правда, не всі заходи та наміри М. Х. Бунге були успішними. М. Х. Бунге помер 3 червня 1895 р.

Крім М. Бунге, доля подарувала М. Зіберу можливість спілкуватися з такими видатними особистостями того часу, як М. Драгоманов, О. Русов, М. Старицький, П. Чубинський, С. Подолинський, В. Антонович, Ф. Вовк та ін. Вважаючи важливість впливу названих діячів на подальшу діяльність М. Зібера, наведемо короткі біографічні матеріали про них (табл. 3). Саме із-за цих обставин можна повністю погодитися із твердженням дослідника діяльності М. Зібера А. Ващишина про те, що «М. Зібер мав глибокі знання в галузях не лише економіки і права, а й економічної історії, статистики, соціології, етнографії, історії і теорії кооперації» [6, с. 66].

Як бачимо, серед його близьких, знайомих були відомі публіцисти, літературознавці, фольклористи, статистики, етнографи, економісти, актори, драматурги та ін. І, безумовно, спілкування з такою різноманітною плеядою видатних діячів позитивно вплинули на подальшу плідну діяльність М. Зібера. Потрібно також зазначити, що М. Зібер позитивно характеризувався як в енциклопедичних виданнях радянського, так і пострадянського періодів розвитку суспільства в Україні. Це ж саме можна сказати і про С. Подолинського.

Таблиця 3

**Короткі біографічні матеріали про деяких діячів,
з якими спілкувався Микола Зібер**

№ п/п	Ім'я, прізвище і дати життя	Коротка біографічна інформація
1	Михайло Драгоманов (1841–1895)	Український публіцист, літературознавець, фольклорист, філософ, видатний громадський діяч. Справив значний вплив на українське суспільне життя другої половини ХІХ ст., його наукові дослідження дали поштовх подальшому розвитку української суспільно-політичної думки [10, с. 115]
2	Олександр Русов (1847–1915)	Український земський статистик, фольклорист, етнограф і громадський діяч. Статистичні роботи та дослідження проводив у Києві, Чернігівській, Полтавській, Харківській та Херсонській губерніях [11, с. 191]
3	Михайло Старицький (1840–1904)	Український письменник, драматург, культурно-громадський діяч, актор. Зробив великий внесок у створення репертуару національного театру. Він основоположник українського історико-природничького роману [10, с. 394]
4	Павло Чубинський (1839–1844)	Один із основоположників української етнографічної науки, очолював етнографічно-статистичні експедиції з вивчення України, Білорусії та Молдови, автор фундаментального семитомного твору «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край». Поет, автор патріотичного вірша «Ще не вмерла Україна» [9, с. 526]
5	Сергій Подолинський (1850–1891)	Український прогресивний вчений, громадсько-політичний діяч. Був енциклопедично освіченою людиною. Його оригінальні ідеї з соціоетногієни, поєднання соціальних і природних наук, екології людини увійшли до скарбниці української і світової наук [6, с. 101]
6	Володимир Антонович (1831–1908)	Історик, археолог, археограф, етнограф, нумізмат та громадсько-політичний діяч. Член-кореспондент Петербурзької АН (1902). Створив Київську школу істориків, що підготували ґрунт для розвитку сучасної історичної науки. Був одним із засновників та головою Історичного товариства Нестора-Літописця [15, с. 579–580]

Також варто ще акцентувати увагу на спільних та характерних ознаках діяльності М. Зібера та С. Подолинського. Передусім вони у молодому віці почали досліджувати економічну науку, досягли вагомих результатів у вивченні економічних процесів, працюючи як закордоном, так і в Україні. І, нарешті, вони відійшли у потойбічний світ зовсім молодими людьми (М. Зібер на сорок четвертому році життя, а С. Подолинський — на сорок першому році). Про це скажемо словами дослідника їх життя і діяльності А. Ващишина: «У 1884 р. М. Зібер від перенапруження, нестатків і сімейних негараздів психічно захворів. Він повернувся до Ялти, де в 1888 р. помер» [6, с. 66]. «Самовіддана праця, життєві негаразди та сімейні невдачі підірвали його здоров'я. На початку 1882 р. С. Подолинський захворів і остаточно змушений був припинити наукову та господарську діяльність. Помер 1891 р. Похований у Києві» [6, с. 101]. Причини, що привели їх до закінчення життєвого шляху майже однакові. Отака споріднена доля двох відомих українських економістів другої половини XIX століття. Ще до цього додамо, що успіх діяльності кожної людини залежить загалом від трьох складових: розуму, натхнення і часу. Дві перші складові у М. Зібера і С. Подолинського були присутні повною мірою, а ось третьої (часу) забракло. Якби, на наше переконання, їх життєвий вік був би довшим, вони змогли б внести ще більш вагомий результат у розвиток української економічної думки і так поповнити скарбницю світової економічної науки. Їм Всевишній надав саме такий за тривалістю життєвий час, проте вони встигли зробити досить багато цінного за відміряний їм період життя. Вони також були відомими і визнаними людьми в країнах Західної Європи. Так, наприклад, Я. Грицак з цього приводу пише: «Драгоманов, Подолинський і Зібер були українці за патріотичними переконаннями і космополіти за способом життя: вони вчилися або ж стажувалися у Берліні, Гейдельбергу, Парижі, а друкувалися у французьких, німецьких, італійських та російських еміграційних виданнях. Тому вони були помітні у всеєвропейському інтелектуальному середовищі» [7, с. 232].

Багатогранна діяльність М. Зібера потребує всебічного дослідження різних напрямів її здійснення. І, безумовно, охопити весь спектр і основні складові його наукової спадщини економічного спрямування в одній статті практичного неможливо. Отже, ми сконцентрували увагу передусім на одній із важливих складових спадщини М. Зібера — розвиток кооперації. Одночасно зазначимо, що М. Зібер почав свою діяльність у період кардинальних змін, а саме: ломки застарілих феодальних систем суспільних відносин і запровадження елементів капіталістичного устрою. Особливо прискорено ці процеси почали розвиватися в Західній Європі після революційних подій 1848 р. Особливої уваги з цього приводу заслуговують процеси інтенсивного розвитку кооперативного руху в країнах Західної Європи, результатами якого були формування різних кооперативних структур у різних сферах суспільних відносин. В Україні перші кооперативні товариства виникли у Полтаві, Харкові, Києві та інших містах. Не залишився осторонь цих процесів М. Зібер, а брав активну участь у їх здійсненні, проявляючи себе в розвитку кооперації «у двох іпостасях: як теоретик і як практичний діяч». Вивчення праць А. Сміта, Д. Рікардо дали змогу йому з'ясувати суть і значення кооперації у розвитку

суспільства. Ось ці набуті теоретичні знання він використав у практичних цілях, беручи участь в організації кооперативної структури «Товариства споживачів» у Києві в 1868 р. Це одне з перших споживчих товариств в Україні. Потрібно також зауважити, що в цей період він співпрацював з такими громадськими діячами, як М. Драгоманов, В. Антонович, О. Кістяківський та ін. Про авторитет М. Зібера може слугувати те, що його було обрано головою створеного товариства. Беручи активну участь у діяльності кооперативної структури, він мав практичний досвід, а це спонукало до написання праць, особливої уваги серед яких заслуговує праця «Споживчі товариства» (1874 р.). М. Зібер своїми діями і дослідженнями виходить за межі функціонування одного індивідуального товариства, а переконливо доводить доцільність створення об'єднань споживачів. Одночасно зазначимо, що досить ґрунтовно він вивчав питання щодо залучення нових членів і клієнтів та на основі цього давав конкретні поради, які не втратили своєї актуальності в умовах сьогодення. Беручи участь безпосередньо в діяльності створеного за його участі товариства, М. Зібер накопичив певний практичний досвід здійснення його функціонування. Всі ці набуті знання він сформулював у певній логічній послідовності і запропонував впровадження їх у практику ведення діяльності кооперативних товариств (табл. 5). Не будемо деталізувати наведений табличний матеріал (він достатньо повно наведений у таблиці), а лише зазначимо, що основні складові його мають є актуальними і в умовах сучасного відновлення кооперації у різних сферах суспільних відносин.

Таблиця 4

Кооперативна діяльність М. Зібера [б, с. 68-69]

№ п/п	Питання, які ми сформулювали	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	В яких іпостасях виступав М. Зібер в кооперативних пошуках?	У своїх кооперативних пошуках М. Зібер виступав у двох іпостасях: як теоретик і як практичний діяч
2	В чому це проявлялося?	У 1868 р. він взяв активну участь в організації одного з перших споживчих кооперативів в Україні «Товариства споживачів» у Києві
3	Хто були фундаторами і керівниками товариства?	Фундаторами цього товариства були члени «Старої громади». Вони ж увійшли до керівництва кооперативу. В його складі були О. Кістяківський, М. Драгоманов, В. Антонович та М. Зібер (був обраний головою товариства)
4	З чого почало товариство свою діяльність?	Під орудою М. Зібера товариство розпочало активну діяльність: вівся пошук дешевих товарів, прямих зв'язків з виробниками. Відомо, що ділові і комерційні стосунки встановились з Одеським, Єлисаветградським та Керченським товариствами

Продовження табл. 4

1	2	3
5	Як використав М. Зібер набутий практичний досвід у розвитку кооперації?	М. Зібера набув практичного досвіду, накопичив фактичний матеріал. Це дало підставу для написання праці під назвою «Споживчі товариства» (1874). Вона стала однією з перших теоретичних праць про кооперативну діяльність в Україні
6	Що розглядалося у праці М. Зібера «Споживчі товариства»?	Тут розглядаються головні питання організації та функціонування споживчих товариств. Автор переконливо доводить доцільність створення об'єднань споживачів
7	Якою повинна бути мета споживчих товариств?	Він підкреслював, що метою споживчих товариств є позбавлення учасників підприємства таких витрат, без яких і можна, і треба обійтись. Тому не випадково споживчі товариства почали створюватися саме в середовищі робітників
8	Що вважав М. Зібер помилковим у діяльності кооператорів?	М. Зібер вважав помилковим те, що кооператори діяли як звичайні торгівці, тобто маючи на меті збагачення. Це «суперечить завданням споживчого товариства як господарства, що зберігає витрати, а не створює дохід»

На основі знань теорії кооперації (вивчення праць А. Сміта, Д. Рікардо та ін.), участь у формуванні і забезпеченні функціонування кооперативних товариств на практиці (перебування на посаді голови споживчого товариства) в М. Зібера сформувалося своє розуміння та погляди на кооперацію як суспільно-економічного явища, основні складові якого наведені в табл. 6. Як бачимо, його оцінка значення кооперативного руху далеко виходила за межі розвитку у сферах виробництва чи наданні послуг. Можна повністю погодитися із його твердженням про те, що вона має виконувати культурно-виховну функцію, зближувати людей шляхом встановлення тісних контактів і неформальних стосунків, розвивати інтеграцію у різних сферах суспільних відносин, усувати елементи ідеологізації та політизації тощо. Одночасно зауважимо, що розвиток кооперації він вбачав у двох магістральних напрямках: по-перше, розвиток кооперативного руху повинен базуватися на звичаях, традиціях, що функціонували колись і функціонують зараз на конкретних територіях, по-друге, не потрібно ігнорувати позитивний світовий досвід кооперування. Отже, в поєднанні індивідуального та загального він вбачав перспективність у розвитку кооперації у різних сферах суспільних відносин.

Ще на одну важливу складову у розвитку кооперативного руху в поглядах М. Зібера потрібно звернути особливу увагу. Це насамперед кадрове забезпечення функціонування кооперативних структур. Він не тільки концентрував вагу на такі важливі риси співробітників, як чесність і компетентність, а й оцінку їх роботи залежно від наслідків діяльності кооперативних структур. Ось як про це сказав А. Ващишин: «Запорукою успіху кооперативних організацій М. Зібер вважав прихід до керівництва чесних і компетентних людей, робота яких оцінювалася б залежно від

фінансового становища товариства, а оплата визначалася б як певний відсоток до торговельного чи іншого обороту» [6, с. 70]. І, безумовно, такі твердження не втратили актуальності і значення в умовах сьогодення. Не врахування їх у відновленні кооперації не забезпечило ефективне її функціонування в сучасних умовах. Якщо не буде прийнято кардинальних змін у цих напрямках сьогодні, то негативні наслідки минулого можуть повторитися у майбутньому.

Таблиця 5

**Внесок М. Зібера в практику ведення діяльності кооперативних товариств
[6, с. 69–70]**

№ п/п	Питання, які ми сформувавали	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Які проблеми хвилювали М. Зібера у розвитку кооперативного руху?	Його хвилювали проблеми розвитку кооперативних підприємств, залучення до них дедалі нових членів і нових клієнтів. Він вважав це головною метою кооперативних організацій
2	Чим підтверджувалася його позиція?	Така позиція М. Зібера підтверджується поглядами щодо можливості залучення як клієнтів не членів кооперативу
3	Як ставився М. Зібер до залучення нових членів кооперативу?	Він вважав, що потрібно обслуговувати всіх охочих, надаючи їм ті ж пільги, які мають кооператори. Це, по-перше, збільшить обороти, а отже, і можливості споживчих підприємств; по-друге, схилить покупців до вступу в кооперативну організацію
4	На які можливості зростання кооперативних товариств він вказував?	М. Зібер вказував на дві можливості зростання кооперативних товариств. Перша полягала в залученні нових членів і збільшенні таким чином пайових фондів, друга — у допуску до закупівель сторонніх покупців, що дало б змогу збільшити швидкість обороту капіталу
5	Крім стандартної торгівлі, які види торгівлі він рекомендував застосовувати?	Окрім стандартної торгівлі, М. Зібер рекомендував застосовувати так звану талонну торгівлю, коли споживче товариство стає посередником між покупцем і продавцем. Вигідним М. Зібер вважав також застосування комісійної торгівлі, тобто торгівлі товарами, прийнятими на комісію від населення. Але особливо вигідна, на його думку, торгівля товарами власного виробництва
6	В чому полягає ефект від цих видів торгівлі?	Ефект полягає у тому, що товариство отримує економію, (фактично прибуток) не лише від реалізацій, а й від виробництва. Але для цього, застерігав М. Зібер, необхідне вміння виробляти не гірше, ніж приватник. Зрозуміло, що йдеться про мінімізацію витрат виробництва і забезпечення належної якості продукції

Продовження табл. 5

1	2	3
7	Як М. Зібер бачив розв'язок проблеми розподілу доходів?	Заслужує на увагу і бачення М. Зібером проблеми розподілу доходів у кооперативних товариствах. Зважаючи на світову практику, він вважав доцільним виплачувати два види доходів: процент на капітал, тобто на внесений пай, і дивіденд на споживання
8	Які стимули створювали ці форми?	Вони створюють відчутні стимули до співпраці з кооперативним товариством. Якщо перша форма доходу — загальноновизнана, то друга майже не використовувалась
9	Чи була дієвою друга форма розподілу?	Цей достатньо дійовий інструмент для заохочення закупівель у спілчанських крамницях добре спрацьовує в умовах існування конкурентних закладів, особливо в районних та обласних центрах. Отже, пайовики отримували обидва доходи, сторонні клієнти — лише один

Таблиця 6

Погляди М. Зібера на кооперацію та її розвиток [6, с. 70–71]

№ п/п	Питання, які ми сформувавали	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Як М. Зібер розглядав кооперацію?	М. Зібер розглядав кооперацію не лише як соціально-економічну структуру. Він вважав, що вона також має виконувати і культурно-виховну функцію
2	Що може «виховувати» кооперація?	Кооперація може і має сприяти вихованню «хороших звичок»: господарності, взаємодопомоги та взаємовиручки. Участь в кооперативі зближує людей, дає змогу встановлювати тісні контакти і неформальні стосунки
3	Як він ставився до світового досвіду кооперування?	М. Зібер вважав нерозумним ігнорувати позитивний світовий досвід кооперування та функціонування споживчих товариств, що, зрештою, мало і почасти сьогодні має місце в Україні. Під час перебування за кордоном М. Зібер детально вивчав передовий досвід зарубіжних споживчих товариств
4	В якій країні М. Зібер детально ознайомився з діяльністю кооперативного товариства?	Так, перебуваючи у Швейцарії, він ґрунтовно ознайомився з діяльністю Цюріхського споживчого товариства і оглянув приміщення, склади, ознайомився з балансами, фінансовою ситуацією, отримав рекомендації інших споживчих і виробничих кооперативів
5	Що вважав запорукою успіху кооперативних організацій?	Запорукою успіху кооперативних організацій М. Зібер вважав прихід до керівництва чесних і компетентних людей, робота яких оцінювалася б залежно від фінансового становища товариства, а оплата визначалася б як певний відсоток до торговельного чи іншого обороту

Продовження табл. 6

1	2	3
6	Як розумів М. Зібер проблеми кооперації і цінність його рекомендацій для сучасності?	М. Зібер добре розумів проблеми кооперативного руху. Окремі його рекомендації не втратили свого значення і сьогодні. Їх використання могло б послужити справі ринкового реформування української споживчої кооперації
7	Як він зіставляв кооперацію з політикою?	Важливим елементом вчення М. Зібера про кооперацію є визначення її політичного значення. Він полемізував з діячами, що стояли на позиціях «кооперативного соціалізму», вбачали в кооперації спосіб ліквідації капіталістичних відносин. М. Зібер був реалістом, він не сприймав жодних ілюзій або утопій, хоч би від кого вони виходили
8	Що вбачав М. Зібер у кооперації?	М. Зібер вбачав у кооперації соціально-економічну структуру, яка діє за ринковими правилами і завдяки обмеженості масштабів не змінює економічної системи
9	Як він ставився до ідеологізації і політизації кооперативного руху?	Водночас розвиток кооперативного руху прискорює суспільно-економічну еволюцію, позитивно впливає на становище економічно слабких верств населення. Отже, М. Зібер виступав проти ідеологізації та політизації кооперативного руху
10	Вклад М. Зібера у розвиток української статистичної науки?	М. Зібер опублікував низку праць з цієї дисципліни, чим спричинився до становлення української статистичної науки. Дуже цінною виявилась його праця «Досвід програми для збирання статистично-економічних відомостей», що містить новаторський підхід до питань статистичного аналізу

Висновки. Узагальнення різнобічної діяльності М. Зібера проведено з використанням матеріалів дослідників його спадщини. Саме завдяки своїй інтенсивній і різнобічній діяльності ми сьогодні згадуємо про нього, як про видатну особистість. Висловлювання С. Злупка про М. Зібера узагальнені з позицій його значення, так би мовити, в глобальних процесах. Однозначно зазначимо, що глобальні надбання особистостей формуються із конкретних напрямів їх діяльності. Наукова спадщина М. Зібера є цінною не тільки для перебудови «Української споживчої кооперації», а для налагодження кооперативної діяльності в інших сферах суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Злупко С. Українська економічна думка: Хрестоматія. Київ : Знання, 2007. 694 с.
2. Злупко С. Економічна наука і наукознавство : монографія. Львів : Тріада плюс, 2006. 776 с.
3. Злупко С. Зібер М. – дослідник світової економіки та економічної думки. Економіка України. 1994. № 8. С. 67–74.
4. Сапіцький В. До історії економічної думки на Україні (М. Зібер). Записки Української господарської академії в ЧСР. 1929. Т. 2.
5. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. Львів : Вид-во «Укоопспілка» Львівської комерційної академії, 1999. 456 с.

6. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). Київ : Критика, 2006. 632 с.
7. Українська радянська енциклопедія. Т. 7. Київ : Головна редакція УРЕ, 1962. 576 с.
8. Золота книга української еліти. Інформаційно-іміджевий альманах в 6-томах. Т. 2. Київ : Євроімідж, 2001. 577 с.
9. Мала філологічна енциклопедія / уклад.: О. І. Скопненко. Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
10. Український радянський енциклопедичний словник. В трьох томах. Т. 3. Київ : Головна редакція УРЕ, 1968. 856 с.
11. Український радянський енциклопедичний словник. В трьох томах. Т. 2. Київ : Головна редакція УРЕ, 1967. 856 с.
12. Вони змінили світ / уклад. І. Ю. Левашова. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2011. 704 с.
13. Український радянський енциклопедичний словник. В трьох томах. Т. 1. Київ : Головна редакція УРЕ, 1966. 856 с.
14. Енциклопедія історії України. У 5 томах. Т. 1. / Редкол.: В. А. Смолій голова та ін. Київ : Наук. думка, 2003. 671 с.

REFERENCES

1. Zlupko, S. (2007). *Ukrainska ekonomichna dumka: Khrestomatia*. Kyiv : Znannia (in Ukrainian).
2. Zlupko, S. (2006). *Ekonomichna nauka i naukoznavstvo*. Lviv : Triada plus (in Ukrainian).
3. Zlupko, S. (1994). Ziber M. – doslidnyk svitovoi ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: *Ekonomika Ukrainy*, 8, 67–74 (in Ukrainian).
4. Sapitskyi, V. (1929). *Do istorii ekonomichnoi dumky na Ukraini (M. Ziber): Zapysky Ukrainskoi hospodarskoi akademii v ChSR*, T. 2 (in Ukrainian).
5. *Ukrainski kooperatory. Istorychni narysy*. Knyha 1. Lviv : Vyd-vo «Ukoopospilka» Lvivskoi komertsiinoi akademii, 1999 (in Ukrainian).
6. Hrytsak, Ya. (2006). *Prorok u svoii vitchyzni. Franko ta yoho spilnota (1856–1886)*. Kyiv : Krytyka (in Ukrainian).
7. *Ukrainska radianska entsyklopediia*. T. 7. Kyiv : Holovna redaktsiia URE, 1962 (in Ukrainian).
8. *Zolota knyha ukrainskoi elity. Informatsiino-imidzhevyi almanakh v 6-tomakh*. T. 2. Kyiv : Yevroimidzh, 2001 (in Ukrainian).
9. *Mala filolohichna entsyklopediia / uklad.: O. I. Skopenko. T. V. Tsymbaliuk*. Kyiv : Dovira, 2007 (in Ukrainian).
10. *Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. V trokh tomakh. T. 3. Kyiv : Holovna redaktsiia URE, 1968 (in Ukrainian).
11. *Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. V trokh tomakh. T. 2. Kyiv : Holovna redaktsiia URE, 1967 (in Ukrainian).
12. *Vony zminyly svit / uklad. I. Yu. Levashova*. Donetsk : TOV «Hloriia Treid», 2011 (in Ukrainian).
13. *Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. V trokh tomakh. T. 1. Kyiv : Holovna redaktsiia URE, 1966 (in Ukrainian).
14. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. U 5 tomakh. T. 1. / Redkol.: V. A. Smolii holova ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 2003 (in Ukrainian).

doi: 10.32403/1998-6912-2024-1-68-256-268

M. ZIBER – AN OUTSTANDING UKRAINIAN ECONOMIST OF THE 19TH CENTURY TO THE 180TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH

O. M. Hirnyak¹, A. M. Shulskyi²

¹*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine*

²*LKP Green Lviv,
49, Varshavska St., Lviv, 79020, Ukraine
oleg050448@gmail.com*

Mykola Ivanovich Ziber belongs to those Ukrainian economists whose scientific achievements are of international importance.

S. M. Zlupko

The article examines the life and activities of the outstanding Ukrainian economist of the second half of the 19th century, Mykola Ziber (1844 - 1888). In the process of analyzing his life path, the attention is focused on the results of the research of those scientists whose works are devoted to this personality. These are, first of all, the works of S. Zlupka and A. Vashchyshyn. In addition, the attention was paid to the activities of those prominent figures with whom M. Ziber communicated and who had a significant impact on the formation of his worldview. These are, in particular: M. Bunge, M. Dragomanov, O. Rusov, M. Starytskyi, P. Chubynskyi, S. Podolynskyi, V. Antonovych, and others. At the same time, it is noted that a little more detailed attention is paid to one personality. This is, first of all, M. Bunge (professor, later rector of Kyiv University, from whom M. Ziber studied and began the first steps of teaching work at the university).

Along with this, this publication pays special attention to the participation of M. Ziber in the development of the cooperative movement. He manifested himself in cooperation in two guises: as a theoretician and as a practical worker. It is from these positions that the material on his contribution to the development of cooperation is presented. The results of Ziber's cooperative activities are relevant for today's conditions of development of the cooperative movement in various spheres of social relations.

Keywords: *M. Ziber; M. Bunge, S. Podolynsky, economic relations, cooperation, cooperative movement, cooperative (consumer) societies.*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2024.

Received 20.03.2024.